

Chodil v gardistickej unifore

Utajovanú minulosť vyrozprávala Hana Hegerová svojmu životopiscovi pred smrťou. Formou jej vyrovnania

Z tej fotografie mrazí. Dievčatko s vrčkôčkami drží v rukách kyticu kvetov. Azda predtým zaspievalo pesničku. To aby privítalo v Slovenskom národnom divadle pána predsedu vlády.

Je ním Vojtech Tuka, temná persóna slovenských dejín, čelný kolaborant, ktorý na Slovensku presadzuje nacizmus a holokaust. Píše sa rok 1940 a scénu dopĺňa veľký ľudácky dvojkríž, vedľa hajlujú gardisti aj chlapi z Hlinkovej mládeže.

Na všetko dozerá otec dievčatka. Aj on je v gardistickej uniforme. Úradník Ján Farkaš sa pozná s Tukom roky, spolu kedysi zakladali prvú slovenskú fašistickú úderku, ktorej členovia prisahali na biologickú očistu národa a zvrhnutie demokracie. Teraz je Farkaš na koni, má vysoké funkcie a ohromné príjmy.

Tým dievčatom s vrčkami je budúca prvá dáma československého šansónu Hana Hegerová. Až na konci života otvorila dvere do svojej trinásťtej komnaty.

Behal mi mráz po chrbte

„Naše rozhovory sa začali v lete 2011, chodieval som do jej bytu na Staromestskom námestí v Prahe a začal som odkrývať aj rôzne osobnejšie témy, na ktoré mi, napodiv, chcela odpovedať. Keď prišlo aj na otázky, na ktoré dovtedy nikomu neodpovedala, vyslovila sa: „Mám však pranie. Chcela by som, aby tá kniha vyšla až po mojej smrti.“ Vedel som, prečo,“ opisuje pre SME český publicista Tomáš Padevět vznik životopisej knihy, ktorú nazval Carmen: skutočný život Hany Hegerovej.

Narodila sa v roku 1931 mame Margite, rodenej Čelkovej, a otcovi Jánovi Farkašovi, obaja rodičia boli od Trenčína. Mama pochádzala z bývalej zemianskej rodiny, o otcovi hovorila ako o bankovom úradníkovi. To však bola len časť pravdy.

„Ako sa mi pomaly rozkrýval obraz jej otca, s každým novým poznatkom mi zláha behal mráz po chrbte,“ opisuje Padevět. „Prelomila sa bariéra a ona mi začala pomaly servírovať spomienky, absolútne nečakane a hlavne pravdivo. Mal som dojem, že sa chcela tej utajovanej celoživotnej tiazbe aspoň čiastočne zbaviť.“

Padevět dodržal podmienku a kniha vyšla až po smrti speváčky. Práve z nej sa po prvý raz čitatelia dozvedajú pozadie jej detstva uprostred druhej svetovej vojny, ktoré ju ovplyvnilo na celý život.

Vtedy sa ešte volala Carmen Farkašová. Krstné meno odzrkadľovalo lásku jej starej mamy k opere. Doma ju volali Babuľka.

Na fotografii z rodinného archívu sedí malé dievčatko s rodičmi v kresle, otec pôsobí uvoľnene, popri mame bol pre ňu prirodzenou autoritou. Nebude trvať dlho a rovnaký muž bude chváliť Adolfa Hitlera.

Z hlbín slovenského fašizmu

Dosiaľ neznáme fakty o otcovi Hany Hegerovej sú uložené vo viacerých slovenských archívoch. Zďaleka nebol len bankovým úradníkom.

Keď sa svet po skončení druhej svetovej vojny snažil vyrovnáť s ľuďmi zodpovednými za dovtedy nevidané zločiny proti ľudskosti, platilo to aj na Slovensku. Vtedajšie ľudové súdy nechávali vyhlásiť rozhlason a v tlačí mená obvinených, aby sa prihlásili tí,

čo vedia o ich trestnej činnosti. Takto verejne vyhlásili aj meno speváčkinho otca. Spis ľudového súdu o Jánovi Farkašovi sa nachádza v Štátnom archíve v Bratislave. Desiatky strán obsahujú výpovede, dokumenty, svedectvá za aj proti obžalovanému.

Vyplyva z nich, že Ján Farkaš sa už od 20. rokov minulého storočia pohyboval v prostredí radikálnych slovenských nacionalistov, bol členom Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSLS) a pôsobil aj v straníckych novinách Slováč.

Angažoval sa už pri zrode slovenského fašizmu, v Rodobrane. Táto organizácia navonok pôsobila ako ochranka HSLS, jej členovia v čiernych košeliach sa na mítingoch bili a vyhrážali sa oponentom. Tajnou snahou bolo zvrhnúť demokraciu, čiernokošeliari po okresoch zhromažďovali zbrane a spisovali zoznamy nepriateľov národa. Do antiliberálnej, protičeskej a antisemitskej Rodobrany doplnil Tuka svojskú ideológiu, spočívala v prisahe na svätú krv Kristovu, ktorú rodobranci v tajnom rituáli skladali v kláštore v Hronskom Beňadiku.

Podľa historika Antona Hruboňa z Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici bola Rodobrana zmesou ultranacionalizmu a radikálne interpretovaného mystického katolicizmu.

„K fašizmu sa otvorene hlásila, tematizovala rovnaké témy rovnakou rétorikou ako fašisti kdekol' inde v Európe, ako pozdrav používala napriahnutú pravicu. Označiť Rodobranu prívlastkom fašistické hnutie je veľmi priliehavé,“ hovorí.

Po desaťročiach sa k nim hlásili aj neonacisti okolo Mariana Kotlebu v Slovenskej poľspolitosti.

„Duchovným otcom Rodobrany bol Tuka a pre mladých ľudákov predstavoval obrovskú autoritu,“ podotýka historik.

V skutočnosti bol Tuka plateným agentom maďarskej vlády so snahou rozbiť Československo. Za špionáž v prospech Maďarska ho v roku 1929 odsúdili. Procesom sa v knihe Tuka proti republike zaoberá historik Peter Fedorčák z Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, cituje početné svedecké výpovede. Z nich vyplyva, že Hegerovej otec Ján Farkaš sa od vzniku Rodobrany pohyboval v jej najužšom vedení a dobre sa poznal s Tukom.

Po Tukovom odsúdení síce Rodobranu zakázali, no hneď po vzniku slovenského štátu na ňu nadviazala Hlinkova garda (HG). Ako priznal Farkaš v povojnovom procese, do HG vstúpil hneď po jej založení. Zaslúžil čiernokošeliari si pripínali na gardistickú uniformu odznak Rodobrany, dvojkríž v trňovej korune, ktorý mal symbolizovať ich „martýrstvo“. Archívne fotografie dokladajú, že ho hrdo nosil aj Farkaš.

V uniforme sa rád dával fotiť, nešlo však len o formalitu. Angažoval sa už pri rozbíjaní demokratickej republiky na jeseň 1938, pred súdom priznal, že cestoval s radikálmi okolo Tuku na tajné rokovania za nacistami do Viedne aj do Berlína.

Po rozbití Československa Farkašova hviezda rýchlo stúpala, vymenovali ho za člena štábu HG a pobočníka Tuku, ktorý sa stal jedným z najvyššie postavených politikov vojnového režimu, predsedom vlády a najznámejším pronacistickým kolaborantom.

Malá Carmen, budúca speváčka Hana Hegerová s kvetmi, vľavo Vojtech Tuka a vedľa neho s gardistickým opaskom otec speváčky Ján Farkaš.
ZDROJ – TLAČOVINA USMIEVAVÉ SLOVENSKO 1940, ARCHÍV T. P.

Malá Carmen a rodičmi v roku 1935.

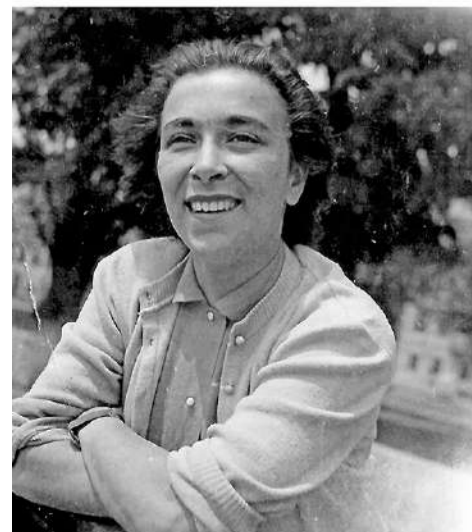

FOTO – ARCHÍV T. P. Carmen pri Dunaji v roku 1951.

me a chválil Hitlera

sa s tieňmi minulosti mohlo byť aj spievanie židovských piesní

O Hane Hegerovej vzniká hra aj film

Ľubomír Feldek aktuálne chystá divadelnú inscenáciu Hana Hegerová a zlodej čas podľa svojho scenára. Premiéra by mala byť na jar. HH stvárni jeho dcéra Katka Feldeková.

K úvodu predstavenia ho inšpirovala scéna, ktorú v životopisnej knihe priniesol Tomáš Padevět. „Na začiatku Hana Hegerová zistí, že sa ocitla na podpisovaní Anticharty v Divadle hudby,“ približuje Feldek. „Rozhodne sa z divadla uniknúť. Tajní zamkli dvere a nechcú ju pustiť von, ale pomôže jej výkrik: ‚Tak sa vám tu počúram!‘ Hana Hegerová sa týmto spôsobom dostala na toaletu, kde prečkala podpisovanie, jej podpis tam ako jedinej nie je. Tá scéna pre mňa znamená, že z každej situácie sa dá uniknúť, keď človek nájde tie správne slová.“

Súčasne chystá celovečerný dokument Fero Fenič, práve na motívy životopisnej knihy Tomáša Padevěta. „Mala rovnaké pranie ako pri knižnom životopise, teda aby sa film zrealizoval až po jej smrti,“ hovorí režisér. Hlavné nakrúcanie by sa malo uskutočniť budúci rok na jar a v lete. Film sa k divákovi dostane v roku 2025.

„Pre mňa je príbeh Hany Hegerovej príbehom 20. storočia v strednej Európe, pretože jeho dianie vždy priamo zasahovalo do jej života. Nevieť o žiadnom inom umelcovi, ktorý by prežil také vzostupy a pády ako ona a zostal do poslednej chvíle života taký silný a nezlomený.“

Farkaš patril k slovenským nacionalistom, ktorí neváhali pre splnenie svojho sna sa spojiť s Adolfom Hitlerom.

V Univerzitnej knižnici v Bratislave sa nachádza dobová tlač s článkami, v ktorých rečnil pred gardistami, chválil režim, arizácie aj nacizmus.

Napríklad v prejave v auguste 1940, ktorý si neskôr vydal aj knižne pod názvom Kamarátstvo práce a disciplíny, Farkaš vyzdvihoval Hitlera. „Národným socializmom vychoval nového ducha, jednotnú vôľu zosobnenú v autorite Führera. Pomocou veľkého, novú Európu a nový svet budujúceho vodcu Adolfa Hitlera došli sme k 14. marcu 1939.“

Ocitl sa pri rôznych zlomových udalostiach: napríklad 23. novembra 1940 denník Gardista informoval, že Farkaš sprevádzal Tuku na rokovania do Berlína, kde Slovensko pristúpilo k vojnovému paktu Nemecka, Talianska a Japonska. Inokedy, ako vyplýva zo zápisnice z rokovania Štátnej rady, ktorá pripravovala deportácie Židov, bol Farkaš pri tom, keď k Tukovi prišiel dovtedy neznámy úradník Augustín Morávek a predložil vypracovaný elaborát o riešení židovskej otázky a arizáciách, čo Tuku veľmi potešilo. Ba podľa vlastnej výpovede pred súdom sám klepal telegram, ktorý mu diktoval Tuka a v ktorom sa ďakovalo Hitlerovi za „ochranu Slovenska“.

Nepokradneš, nezavraždíš

Malá Carmen v tom čase chodila do základnej školy, milovala hodiny balej. Bola jedináčikom, ktorý sa pri hád-

kach rodičov zatváral do izby a spieval si, aby prehlušil krik.

Farkašovci si potrpeli na eleganciu a mali radi umenie, otec sa poznal s hercami z divadla, na predstavenia brali aj Carmen.

Mala len deväť rokov a otec ju bral aj na podujatia s exponentmi vojnového režimu.

Vo fonde Slovenskej tlačovej kancelárie, ktorý sa dnes nachádza v Slovenskom národnom archíve, sme našli napríklad karneval z 1. februára 1941 v bratislavskej Redute. Na ňom Ján Farkaš ako spoluorganizátor vítal okrem Tuku aj ďalšieho dlhoročného kamaráta Alexandra Macha, ktorý z pozície ministra vnútra realizoval holokaust na Slovensku. Na fotografiách je medzi účastníkmi otec v uniforme a mama Margita je v kroji, na inej doteraz nepublikovanej fotografii je opäť aj malá Carmen s vrčkôčkami.

Jánovi Farkašovi sa v novom režime darilo. Mal luxusné auto, nakupoval obrazy slovenských umelcov. Ako horlivý katolík organizoval aj púte do Ríma. Bol šéfom Slovenskej odborovej jednoty súkromných úradníkov, správcom Penzijného ústavu a dosadili ho aj za riaditeľa Tatrabanky.

Príjmy má rozprávkové. Podľa kalkulácie z povojnového procesu len ako predseda správneho výboru Tatrabanky dostal za obdobie vojny vyše 380-tisíc vtedajších korún, ako vládný komisár mal 36-tisíc ročne, ako predseda odborovej organizácie 60-tisíc ročne. Dovedna takmer milión korún. Úradnícky plat bol vtedy okolo tisícpäťsto. Okrem toho bol v ďalších správnych radách vrátane Slovenskej hypotečnej a komunálnej banky či automobilky Fiat.

Mladá rodina sa v tom období presťahovala na lukratívnu adresu, do bytu na dnešnej Ulici Fraňa Kráľa v Bratislave. V modernej funkcionalistickej vile mali rozmerný byt s priestranou kúpeľňou, izbou pre slúžku a veľkou halou. Na nádherný svetlý byt si speváčka spomínala aj po rokoch.

Vilu v roku 1932 dal postaviť bratislavský židovský architekt Desider Quastler, mal tu ateliér a býval tu so svojou rodinou. O byt neprišiel náhodou. Zomlela ho rasistická podstata režimu, ktorý budovali ľudia ako Farkaš. Pre protizidovské nariadenia nemohol ďalej pracovať ako architekt, musel zatvoriť svoju architektonickú kanceláriu a súčasne sa musel vysťahovať z bytu vo vile, ktorú sám naprojektovoval. Ďalšie nariadenia zakazovali Židom bývať v centrálnych častiach Bratislavy a v domoch postavených po roku 1920. Takouto krádežou sa nová elita dostávala k bytom.

„Podľa takzvaného Soznania k dani činžovej na berný rok 1940 bol Quastler nájomníkom v roku 1939 iba niekoľko mesiacov, potom už je uvedený: ‚vystahoval sa‘. Odvtedy už figuruje ako nájomca jedného z dvoch bytov Ján Farkaš,“ vysvetľuje bývalý predseda bratislavskej Židovskej náboženskej obce Tomáš Stern. „O forme vystahovania dokument nehovorí, ale odvtedy Farkaš užíva jeden z bytov, ktorých nájomcom bol dovtedy Quastler.“

Quastlerovci po „vystahovaní“ padli na úplné dno, skončili v katastrofálnych podmienkach v štvrti Vydrica, s bytmi bez toaliet, nieta s kúpeľňou. Dvomi dcéram Desidera Quastlera sa podarilo prežiť holokaust mimo Slovenska, jeho aj s manželkou Grete

“ Nemôžeme si vybrať, komu sa narodíme. Ale svojím životom sa môžeme od toho dištancovať. Myslím si, že Hana Hegerová to celú svoju kariéru robila.

Fero Fenič,
režisér

v roku 1944 deportovali do Osvienčimu, kde zahynuli, takisto zavraždili ďalších členov rodiny.

Otec kriminálnik

Na sérii fotografií z roku 1951 má mladá, nedávno plnoletá slečna zasnenej výraz, pozerá kamsi do dialky.

Medzitým si zmenila meno na Carmen Čelková. Práve kvôli otcovi. Mama sa s ním rozviedla ešte za vojny, jednak vraj pre jeho panovačnosť, jednak pre milenky. Vrátila sa k dievčenskému priezvisku, ktoré teraz nosí aj dcéra. V čase, keď otec stál pred súdom, s ním už dlhšie nežili.

Ján Farkaš dostal na tie časy veľmi mierny trest. Dokumenty sa nachádzajú aj v archíve Ústavu pamäti národa, speváčkin otec totiž zaujímal aj komunistickú Štátnu bezpečnosť.

Povojnový súd Farkaša najprv uznal za vinného, no upustil od uloženia trestu. Pri chystanej revízii sa pokúsil ujsť cez Maďarsko do Rakúska, chytili ho a v obnovenom procese dostal trojročný trest.

Na súde sa riešilo najmä jeho pôsobenie v oblasti hospodárstva, menej jeho excesy vo vysokej politike.

Viaceri svedkovia vypovedali v jeho prospech. Prezident Jozef Tiso, ktorého onedlho obesili, tvrdil, že Farkaš uňho viackrát intervenoval pre výnimky pre Židov, a guvernér Slovenskej národnej banky podporujúci odboj Imrich Karvaš dosvedčil, že Farkaš sa v hospodárskej oblasti snažil odolávať nemeckej finančnej rozpiatosti na Slovensku. Sám Farkaš sa všemožne obhajoval, vraj nevystupoval s prejavmi politického rázu, vraj s mnohým nesúhlasil a keď pochopil, že spojenci Nemcov porazia, začal sa obracať a mierniť.

Moja dcéra zomrela

V čase, keď si Ján Farkaš odpykával trest vo väzení, jeho dcéra práve štartovala kariéru.

Carmen Čelková získala priezvisko Hegerová po prvom manželovi a nechala si ho, aj keď sa neskôr rozviedli. Po hereckých začiatkoch v Žiline začala spievať v bratislavskej Tatra revue, jej hviezda rýchlo stúpala a úplne zmenila jej pôvodné plány. Hoci najprv chcela byť baletkou a potom herečkou, preslávila sa ako speváčka. Keď si zmenila aj krstné meno, zrodila sa Hana Hegerová.

Vzťah s otcom mala viac než zložitý. Tomáš Padevět napríklad hovorí, že keď sa stretli po otcovom prepustení, bolo to rozpačité. Neskôr sa sporadicky stretli, no zlom nadišiel v lete 1966.

Otec vtedy prišiel za úspešnou dcérou do Prahy. Hegerová je na vrchole slávy. Vtedy dôjde k erupcii v komplikovanom vzťahu. On symbolizuje

mentalitu slovenského konzervativizmu, prepiateho katolicizmu, predsudkov a nacionalistickej uzavretosti pred svetom, jeho dcéra je, naopak, slobodomyselná, otvorená svetu, rozmanitým kultúram a do strednej Európy priniesla nový vietor.

Otec odíde a nechá po sebe list. Uráža v ňom dcéru ako ľahké dievča pasákov a berie si fotku starej mamy, vraj aby nebola v tejto domácnosti jej pamiatka pošpinená. Vznieva to, akoby sa za dcéru hanbil a list končí slovami: „Moja dcéra Carmen pre mňa zomrela, nech žije Hana Hegerová. Farkaš.“

Speváčka mala list celé roky odložený. A prečítala ho životopiscovi Padevětovi. „Bohémske prostredie ho šialene pobúrilo, navyše uvidel na titulke časopisu fotografiu svojej dcéry len v korzete, bola z divadelného recitálu s Miroslavom Horníčkom. Napísal jej osobný list, v ktorom sa jej zrieka. Myslím, že tým dost trpela.“

O traume svedčí aj to, že speváčka sa na niekoľko dní skryla na psychiatrii. Odvtedy sa videli výnimočne, na otcov pohreb do Bratislavy však prišla.

Prebudíť sa do nového dňa

V čase, keď otec písal list, ona spievala židovskú pieseň v jidiš Schön wie die Lawone, v klipke ju obklopujú sviatniky – menory. Nahrála aj pieseň o židovskej mame, ktorá vždy, keď na sporáku pustí plyn, pomyslí na svojho zavraždeného syna, pôvodný text prebásnil jej dvorný textár Pavel Kopta.

Hana Hegerová to vtedy okomentovala slovami: „Všetci si myslia, že som Židovka, pretože spievam túto pieseň, ale nie je to pravda. Moji predkovia pochádzali zo všetkých kútov bývalého rakúsko-uhorského regiónu. Vždy som však cítila, že k tomu všetkému, čo sa stalo, musím niečo povedať.“

Formou jej vyrovnania sa s tieňmi minulosti mohli byť aj aktivity po páde komunizmu, keď vystupovala na akciách židovských obcí alebo podporujúcich medzikultúrny dialóg.

Spomedzi množstva tém v piesňach sa však jedinej vyhýbala.

„Neodvažovala sa do žiadneho textu o otcovi, pretože sa bála, že by ju premožla spomienka na toho jej, Jána Farkaša,“ uviedol pri jej úmrtí dnes už takisto zosnulý popredný český hudobný kritik Jiří Černý.

Otec rodinu opustil, keď mala Hana Hegerová jedenásť rokov. „Takže až neskôr si mohla uvedomiť, čoho bola súčasťou. Myslím, že sa s tým nejako vyrovnávala celý život. Nemôžeme si vybrať, komu sa narodíme, ani určiť, ako nás bude vychovávať. Ale svojím ďalším životom sa môžeme od toho dištancovať. Myslím si, že ona to potom celú svoju kariéru robila. Dokonca tak dôsledne, že vždy bola na strane ľudí, ktorí boli nejakou časťou spoločnosti vylúčení, v okruhu jej najbližších priateľov bolo napríklad veľa gejov,“ hovorí Feňo Ferič, ktorý sa s ňou poznal 40 rokov a nakrúca o nej film.

„So svojou identitou bojovala celý život. Napokon, trikrát si zmenila priezvisko a raz meno. Minulosť bola jej trinástou komnatou, nerada sa k nej vracala, ale ona aj na veľké chvíle svojej kariéry spomínala len málo.“

Posledným pránim veľkej šansoniérky bolo, aby jej popol vysypali do vln Dunaja. Rodina to urobila v júli 2021 neďaleko Komárna.

Peter Getting © SME

FOTO – ARCHÍV T. P.